

**MËNYRAT E FITIMIT TË PRONËSISË ME TITULL DERIVATIV  
DHE POZITA JURIDIKO-GJYQËSORE E PADIVE PËR  
MBROTJEJN E TË DREJTAVE REALE NË TË DREJTËN  
ROMAKE DHE SISTEMET E SË DREJTËS BASHKËKOHORE**

**НАЧИНИ НА СТЕКНУВАЊЕ НА СОПСТВЕНОСТ СО  
ДЕРИВАТИВЕН ТИТУЛАР И СУДСКО-ПРАВНАТА  
ПОЛОЖБА НА ТУЖБИТЕ ЗА ЗАШТИТА НА СТВАРНИТЕ  
ПРАВА ВО РИМСКОТО ПРАВО И ВО СИСТЕМИТЕ НА  
СОВРЕМЕНОТО ПРАВО**

**METHODS OF PROPERTY ACQUISITION WITH DERIVATIVE  
TITLE AND LEGAL-LAW POSITION OF LAWSUITS FOR THE  
PROTECTION OF THE REAL RIGHTS IN THE ROMAN LAW  
AND CONTEMPORARY SYSTEMS OF LAW**

*Abstract*

Through ownership are expressed and born those socio-economic relations, which are called property relations. Like all social relationships with legal character and property relations are governed by the norms of law. The norms of law regulating property relations, forms the right with the same name. As a real right, property right represents those characteristics embodied even in the first: It is the full or complete right that allows the holder any legitimate power over the use of the item. It is elastic right, as right when it limits the powers of the owner due to other real right limited over item, automatically turn once again to its

---

<sup>1</sup> Associate professor of subject "Roman law-IUS ROMANUS" in the Faculty of Law in the University of Tetovo (UT)-Tetovo, 2016.

previous state, if that suppressed state, ceases or changes. It is autonomous and independent right, because does not exists, because of the existence of an another parallel right with greater importance, but exclude it. It is absolute or eternal right that continues without interruption, to the extent till that the right does not become obsolete. In this case also born property disputes seeking court settlement and appeared the right of lawsuits and claims for protection of real rights for which will be spoken ongoing in this scientific work.

**Keywords:** Ownership, acquisition of ownership, derivative title, legal position, court, lawsuits, disputes, Roman law, systems of Roman law, systems of contemporary law, norms of law, lawsuits for the protection of real rights etc.

### 1. Roli i detyrimeve të ndërsjella dhe të drejtat kontraktuale

E drejta romake nuk e pranonte që kontratat kishin efekte translativë, kontratat ishin burim i detyrimeve për blerësin dhe shitësin, por nuk kishte vlera në transmetimin e së drejtës së pronësisë. Në mënyrë që blerësi të fitonte dominium *ex iure Quiritium*, shitësi duhej të përmbushte një marrëveshje të kundërt *in iure cessio, traditio, mancipatio*, të cilat ishin veprime për transferimin e pronësisë ose duhej të ndërhynte *usucapio* parashkrimi fitues, nga ana e poseduesit fitues. *Mancipatio* ishte mënyra derivative më e rëndësishme e fitimit të pronës sipas dispozitave të së drejtës civile. Që me Ligjin e XII Tabelave, që kjo mënyrë të ishte e rregullt duhej të përmbusheshin tri kërkesa: a) zotësia e subjekteve; b) sendi të ishte i përshtatshëm që do të thotë të ishte vetëm res *mancipi*; dhe c) të respektohej forma e caktuar juridike. Subjektet që merrnin pjesë në *mancipim* ishin shitësi ose *mancipatus* dhe blerësi ose *mancipator* i sendit. Ata duhej të ishin qytetarë romakë, persona *sui iuris* dhe t'u njëhej *ius commercii* e plotë. Sendet e përshtatshme për *mancipim* ishin ato *res mancipi* që gjendeshin në pronë të shitësit. Objekt i *mancipimit* nuk mund të ishin as sendet e huaja e as ato mbi të cilat shitësi kishte të drejtën e pronës bonitare ose provinciale. Në aktin e *mancipimit* duheshin të pranishëm shitësi, blerësi, libripens mbajtësi i peshores së bronztë, dhe pesë qytetarë romakë madhorë si dëshmitarë. Kalimi i pronësisë sipas kësaj mënyre shoqërohej

me disa veprime formale si dhe nga shqiptimi i formulës së përvetësimit.<sup>2</sup>

## **2. Lidhjet me marrëveshje të posaçme pas skadimit të afatit të kontraktuar.**

Objekti i *mancipimit* duhej të ishte në vendin e mancipimit me përjashtim të rasteve kur bëhej fjalë për tokën. Me rastin e mancipimit palët lidhnin marrëveshje të posaçme sipas së cilës mancipator-i detyrohej që sendin e marrë t’ia rimanciponte mancipatus-it pas skadimit të afatit të kontraktuar. Pas aktit të mancipimit pushonte e drejta pronësore e mancipantit dhe lindte e drejta e pronës kuirite e mancipator-it. Në mancipim mund të ndodhte që të mancipohej një send i huaj që nuk ishte pronë kuirite e shitësit. Në këtë rast blerësi nuk e fitonte pronën kuprite, sepse atë nuk e kishte as shitësi, gjithashtu ai ishte nën rrezikun e eviksionit nga pronari i vërtetë kuirit që me padi mund të kërkonte rikthimin e sendit. Me paraqitjen e këtij rreziku blerësi kishte të drejtë të kërkonte bërjen e gjyqit ndërmjet mancipatus-it dhe pronarit eventual. Në rast se mancipatus nuk e pranonte një gjë të tillë, mancipator-i, kundër tij ngrinte padi ku vlera e objektit dyfishohej.<sup>3</sup> Që kjo mënyrë fitimi të ishte e rregullt duhej të përmbusheshin po ato kërkesa si në rastin e mancipimit. Objekt fitimi në këtë rast mund të ishin res mancipi dhe res nec mancipi. Dallimet themelore ndërmjet mancipatio dhe in iure cessio qëndrojnë në formë dhe në pasojat juridike të përvetësimit të bërë. Në aktin in iure cessio duhej të merrnin pjesë pronari i deriatëhershëm, fituesi i sendit dhe organi shtetëror i autorizuar praetor. Fituesi shqiptonte formulën e përvetësimit ndërsa praetor pyeste pronarin nëse ishte dakord me përvetësimin. Përgjigjja pozitive ose heshtja e pronarit bënte që pretori t’ia jepte sendin fituesit. Si pasojë juridike e kësaj mënyre fitimi ishte kalimi i pronësisë tek fituesi. Megjithatë ky nuk kishte asnjë mjet mbrojtës kur i cenohej një send i huaj. Kjo vinte si rezultat i faktit se in iure cessio përbëhej nga dy momente: Pronari i deriatëhershëm humbte çdo të drejtë. Fituesi me lejen e magjistratit

---

<sup>2</sup> Bashkim Dr. Selmani: E drejta romake dhe ndikimi i saj në sistemet e së drejtës bashkëkohore” f. 591-611 Botues Universiteti Shtetëror i Tetovës –Tetovë, 2013.

<sup>3</sup> In iure cessio Ishte mënyrë fitimit sipas gjykimit formal midis pronarit dhe fituesit të sendit.

okuponte sendin. Sendi konsiderohej që s'ishte në pronën e askujt. Kështu fituesi s'kishte ku të kërkonte garanci në rast eviksioni.<sup>4</sup>

### 3. Traditio ose dorëzimi i sendit

Ishte e vetmja mënyrë e rëndësishme derivative e fitimit të pronës, sipas ius gentium-it. Ajo përdorej për fitimin e pronës kuirite mbi res nec mancipi dhe si mënyrë e fitimit të pronës bonitare mbi res mancipi. Vetëm ai dorëzim i sendit që plotësonte kushtet e caktuara vepronte si mënyrë e fitimit të pronësisë. Kushtet ishin këto: subjektet e dorëzimit të ishin të zotë për të vepruar; duhej baza juridike; duhej vullneti i subjekteve për të tjetërsuar sendin; duhej sendi i përshtatshëm dhe duhej akti i dorëzimit të sendit. Me rastin e dorëzimit të sendit duhej të ekzistonin dy subjekte: tjetërsuesi dhe fituesi i sendit. Zotësinë për të qenë subjekt e kishin qytetarët romake dhe banorët e tjerë të lirë që u njihej zotësia pronësore të paktën për transaksionet e ius gentium. Vullneti i subjekteve duhej të mbështetej mbi ndonjë bazë juridike që t'i detyronte ata të bënin tjetërsimin. Si të tilla konsideroheshin kontrata për shitblerje, kontrata për pajë, kontrata për dhurim, trashëgimia etj. Të gjitha së bashku quheshin-*causa traditionis*. Në çdo rast, kur dorëzimi bëhej pa shkak, tjetërsuesi kishte të drejtë që me mjete të ndryshme juridike të kërkonte dorëzimin e sendit të tij. Objekt i dorëzimit të sendit në të drejtën e lashtë ishin vetëm res nec mancipi. Më vonë objekt dorëzimi u konsideruan të gjitha sendet e qarkullimit juridik të trupëzuara. Që dorëzimi i bërë nga subjektet e zotë, të cilët në bazë të shkakut të rregullt juridik kishin vepruar me vullnet që sendin ta tjetërsojnë, të bënte që-të fitohej prona, përveç kërkesës që sendet të ishin të trupëzuara, duhej që ato të ishin pronë e tjetërsuesit. Së fundi, që dorëzimi të ishte i rregullt kërkohej edhe akti i dorëzimit. Fillimisht ky akt shoqërohej me formalitete të shumta. Më vonë kur filloi të mbizotërojë mendimi se si element i dorëzimit nuk duhej të ishte patjetër pushtimi fizik i objektit, u shfaqën lloje të posaçme dorëzimi, p.sh: *Traditio brevi manu*: zbatohet kur poseduesi i deriatëhershëm i sendit fitonte të drejtën e pronës bazuar në ndonjë marrëveshje. Në këtë rast posedimi zëvendëson aktin e dorëzimit. *Traditio longa manu*: dorëzimi simbolik, ku me

---

<sup>4</sup> Zakonisht kjo mënyrë fitimi përdorej në rastet e dispozitave mirëbërëse. Si mënyrë derivative themelore e fitimit të pronës, mancipimi humbi fuqinë në periudhën post-klasike. Justiniani e abrogoi *shfuqizoi* edhe formalisht mancipimin.

ndonjë gjest simbolik tjetërsuesi i tregonte marrësit se po heq dorë nga e drejta e pronësisë.<sup>5</sup>

#### **4. Klasifikime të tjera të mënyrave të fitimit të pronësisë**

E drejta romake, njeh edhe disa klasifikime të tjera të mënyrave të fitimit të pronësisë. Kështu nisur nga dispozitat e së drejtës që i njohin dhe i kanë krijuar ato, këto mënyra fitimi pronësi ndahen në: 1. Mënyra publike të fitimit të pronësisë, 2. Mënyra private e fitimit të pronësisë. 3. Mënyra publike të fitimit të pronësisë. Vet emërtimi i tyre nënkupton investimin e veçantë të shtetit romak në aktin e transmetimit ose të së drejtës publike romake si të tillë. Mënyra e fitimit të pronësisë ishte një nga mënyrat me të cilën shteti romak e pagëzoi si ankandë publik në të cilën organet shtetërore apo kuestorët e rregullt shitnin sendet shtetërore dhe njihej apo quhej venditio sub hasta ose venditio sub corona. Sa i përket kushteve të shitjes në ankande publike ishin të caktuara që më parë në lex venditionis. Procedurat e shitjes bëheshin në mënyrë gojore në mbështetje të parimit “se kush do të jap më shumë”. Prona mbi objektet e shitjes sipas vendimit të magjistratit, pa kurrfarë formaliteti tjetër, kalonte mbi personin që kishte ofruar çmimin më të lartë. Kjo procedurë e mënyrë së shitjes së sendeve të shtetit në të drejtën romake njihej si shitja publike venditio sub hasta, sepse hasta apo heshta në gjuhën shqipe ka kuptimin e shtizës ishte simbol i pushtetit të magjistratit, ndërsa venditio sub corona, në të shumtën e rasteve objekt i ankandëve publike ishin skllëvërit të stolisur me kurora. Vlen të përmendim se në ndarjen falas të tokës shtetërore në pronë private apo pronë e qytetarëve romak quhej adsignatio. Shikuar nga ky prizëm mund të theksojmë se në rast pakënaqësie gjatë këtyre procedurave kontestuese ekzistonin mjete juridike të gjyqësore nga mund të bëhej fitimi edhe me ligj. Fitimi i pronës me ligj. Në rastet e jashtëzakonshme, prona mund të fitohej edhe me veprimin e drejtpërdrejtë të ligjit ose ex lege.<sup>6</sup> Fitimi i drejtpërdrejtë i pronës ex lege parashikohej për cadauca, për legun për

---

<sup>5</sup> Ekziston edhe rasti tjetër i traditio brevi manu me të cilin pronari i deri atëhershëm e humbiste pronën dhe me marrëveshje me marrësin e mbante sendin në posedim edhe më vonë. Në kohën e Justinianit dorëzimi shërbente si e vetmja mënyrë derivative e fitimit të pronës unike private.

<sup>6</sup> Ulp. 1, 21; 17; Gai 2, 206. w Gai 2, 194. w D 17, 2, 52, 10. 790 Gai 4, 42; Ulp. 19, 6; I 4, 6, 20; I 4, 17, 4-6. 791 Puhan Ivo, “E drejta romake”, f. 230-231. Prishtinë 1980.

vindicationem, për bashkëpronarin që e kishte ndrequr sendin e për-bashkët dhe në afatin prej 4 (katër) muajsh nuk kishte marrë kundërshpërblimin, për poseduesin, të cilit pronari ishte munduar t'ia marrë sendin me forcë, për ata që i punonin parcelat e huaja të braktisura dhe, sipas ligjit të vitit 111 të epokës së vjetër, për të gjithë personat që kishin okupuar ager publicusin.<sup>7</sup>

### 5. Mënyrat private të fitimit të së drejtës së pronësisë në të drejtën romake

Mënyrat private të fitimit të së drejtës së pronësisë në të drejtën romake ishte e rëndësishë primare që të kuptohet nga të gjithë se mancipimi ishte mënyra më e rëndësishme derivative e fitimit të pronësisë sipas të dispozitave të së drejtës civile-romake. Këto ndaheshin sipas; ius civile romani Mancipatio, in iure cession, Praescriptio dhe Usucapio. Mancipimi ishte mënyra më e rëndësishme derivative e fitimit të pronës sipas dispozitave të së drejtës civile. Dihej qysh në ligjin XII tabelave. Për mancipimin e rregullt kërkohesh; Zotësia e subjekteve, sendi i përshtatshëm dhe forma e parashikuar juridike. Në çdo mancipim ekzistonin dy subjekte mancipanti dhe mancipatari. Mancipanti ishte shitësi, ndërsa mancipatari blerësi apo fituesi i sendit. Edhe mancipanti edhe mancipatari duhej të ishin patjetër qytetarë romakë sui juris ose persona të cilëve u njihej ius commercii e plotë. Sendet e përshtatshme për mancipim ishin vetëm res mancipi që gjendeshin në pronë të mancipientit. Objekt i mancipimit të rregullt nuk mund të ishin sendet e huaja, apo sendet që mancipanti i posedonte *vi, clam, ose precario*. Objekt i mancipimit nuk mund të ishin as sendet mbi të cilat mancipanti kishte vetëm pronën bonitare apo provinciale. Në rast të mancipimit të sendeve të këtilla, mancipanti i nënshtrohej rrezikut nga pasojat negative. Forma e mancipimit ishte per aes et libram. Në aktin e mancipimit duhej patjetër të ishin të pranishëm mancipanti dhe mancipatari, libripensi dhe pesë dëshmitarë qytetarë madhorë romakë. Në praninë e mancipientit duhej patjetër të ishte edhe objekti.<sup>8</sup>

---

<sup>7</sup> Mënyrat private të fitimit të së drejtës së pronësisë, 16.2.

<sup>8</sup> Po aty, f. 232-233. 793 Gai 1, 121: praedia vero absentia solent mancipari. Ky fakt tregon se mancipimi nuk ishte i përshtatshëm për transmetimin e pronës së tokës. Këtë e tregon edhe kuptimi x termës: mancipatio manu captum = e kapur apo e pushtuar me dorë. Prandaj mund të përfundohet se mancipimi në kohën më të lashtë shërbente vetëm për qarkullimin e sendeve të luejtshme, pasi tokat as që mund të ishin objekt i pronës privatei mancipimit, me përjashtim të rasteve kur ishte fjala për toka.

Në praninë e manciantit, libripensit, i cili mbante peshoren e bakërt dhe pesë dëshmitarëve, manciantari, duke e mbajtur objektin, shqiptonte formulën solemne të përvetësimit: *Hunc ego heminem ex jure Quiritium meum esse aio isque mihi emptus esto hoc aere aeneaque libra*. Pastaj, manciantari me një monedhëz metalike godiste peshojën dhe ia dorëzonte manciantit në emër të çmimit simbolik *quasi pretii loco*. Kur deklaroi formulën e përvetësimit, të quajtur nuncupatio, qysh prej kohërave më të lashta ka qenë e mundur që të kontraktohen modalitete të veçanta, që caktonin vëllimin e të drejtave të fituara.<sup>9</sup> Dallimet themelore midis këtyre dy mënyrave të fitimit të pronës kuirite ekzistonin në formë dhe në pasojat juridike të përvetësimit të bërë. Në aktin in iure cessio duhej të merrnin pjesë patjetër pronari i deriatëhershëm in iure cedens, fituesi i sendeve vindicans dhe organi i autorizuar shtetëror pretori i qytetit apo ai peregrin. Fituesi i sendit ishte i detyruar ta shqiptonte formulën e përvetësimit: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio*. Pasi deklaronte formulën e përvetësimit, pretori e pyeste pronarin e deriatëhershëm se a mos i kundërshton përvetësimit të shqiptuar. Pagimi simbolik në mancipime hyri në fuqi pasi filluan të prehen apoenet monetare të cilat nuk duhej matur por numëruar. Para kësaj, në aktin e mancipimit hynte matja e raudusculeve apo thuprave të bakrit. Gjatë kohës kur matja e të hollave ishte e domosdoshme, mancipimi ishte formë e të ashtuquajturës shitblerje reale, gjegjësisht shitblerjes kur në mënyrë simultane kryheshin aktet e dorëzimit të mallit dhe marrjes së çmimit, gjë që përbënte formën e kontratës. Kur të hollat nuk duhej të mateshin më, mancipimi u bë mënyrë abstrakte e fitimit të pronës, pasi u shndërrua në shitblerje simbolike imaguaria quaedam venditio që nuk shihej, as që kishte rëndësi juridike, se për çfarë baze juridike causa e kishin ndërmarrë palët aktin e mancipimit pronari i deriatëhershëm vërtetonte deklarin e bërë apo heshte, pretori ia adikonte sendin fituesit.<sup>10</sup> Pasoja juridike e *in iure cessio* të rregullt ishte fitimi i pronës për vindicansin. Megjithatë, vindicansi nuk

---

<sup>9</sup> 795 Ligji XII tabelave e njëjtte si mënyrë të fitimit të pronës kuirite edhe in iure cessio apo fitimin e pronës në formë të gjykimit formal midis pronarit të deriatëhershëm in iure cedens dhe fituesit të sendit vindicans. Kërkesat për in iure cessio të rregullt ishin të njëjta sikurse edhe kërkesat për mancipimin e rregullt për sa i përket zotësisë juridike të palëve dhe sa i përket objektit të fitimit, me përjashtim që si objekt i fitimit në in iure cessio mund të ishte çdo send in commercio, pra edhe res Mancipi edhe res nec Mancipi.

<sup>10</sup> Puhani Ivo, "E drejta romake", f. 232- 233, Prishtinë, 1980. 795 Gai 1, 119.

kishte kurrfarë mjetesh mbrojtëse juridike ndaj tjetërsuesit të sendit, kur i cedohej sendi i huaj. Një zgjidhje e këtillë e të drejtës romake, rridhte nga brenda e in iure cessio. Konsiderohej se në aktin in iure cessio ekzistojnë dy pjesë të ndara që dallonin shumë. Pjesa e parë në të cilën pronari i deriatëhershëm e derelinkuonte sendin dhe humbte çdo të drejtë ndaj objektit të tij të mëparshëm dhe pjesa e dytë në të cilën fituesi e okupoonte me lejen e magjistratit objektin e derelinkuar.

**5.1. Meqë objekti i derelinkuar trajtohej si res nullius, fituesi i objektit nuk kishte dikë të mëparshëm prej të cilit mund të kërkonte të garantohej në rast eviksioni**

Meqë objekti i derelinkuar trajtohej si res nullius, fituesi i objektit nuk kishte dikë të mëparshëm prej të cilit mund të kërkonte të garantohej në rast eviksioni. Parashkrimi *fitues usucapio*. Në të drejtën e lashtë romake, me parashkrim fitues mund ta fitonfe pronën të gjithë qytetarët e Romës nëse ishin *sui iuris* dhe kur pa ndërprerje *sine interruptione* kishin zotëruar objektin e luajtshëm një vit ndërsa atë të paluajtshëm dy vjet. Parashkrimi fitues nuk lejohej mbi objektet e vjedhura, mbi objektet e rrëmbyera me forcë, mbi megjet e tokës, mbi res Mancipi të gruas që gjendej nën tutori të agnatëve, nëse ishin tjetërsuar pa pëlqimin e tutorit, si dhe mbi rrugët që shpinin në varreza. Gjerësia e së drejtës së lashtë në përcaktimin e kushteve për parashkrimin fitues të sendeve ishte e kuptueshme për kohën kur sa po krijohej dhe sa po forcohej prona private. Në kohën e lashtë, fakti i posedimit të qetë dhe i shfrytëzimit ekonomik të ndonjë sendi, kishte rëndësi vendimtare. Në atë kohë, pronarët të cilët nuk mund t'i shfrytëzonin ekonomikisht objektet e veta, nuk kishin kurrfarë arsye të posaçme të kujdeseshin për të drejtën e pronës, sepse ajo për ta ishte e pavlerë. Për parashkrimin fitues të rregullt kërkohej edhe bona fides në anën e uzukapientit.<sup>11</sup>

---

<sup>11</sup> Kështu e përshkroi formën in iure cessio Gai 2, 24. Ulp. 19, 9-10 e përshkroi gati njësoj: In iure cessio... fit per tres personas: in iure cedentis, vindicantis, addicentis. In iure cedit dominus; vindicat is cui ceditur; addicit praetor. A ishte in iure cessio gjykim formal, a ishte formë jashtëkontestuese për transmetimin e pronës apo ishte akt i fitimit derivativ të pronës? Ishte edhe e para edhe e dyta edhe e treta. Sipas qëllimit të saj, ishte akt i fitimit derivativ: quod autem valet mancipatio, idem valet et in iure cessio (Gai 2, 22), ndërsa si; pas formës ishte gjykim formal lis imaginaria apo, që është njësoj, procedurë jashtëkontestuese për fitimin e pronës. Prandaj, midis teorive të reja mbi in iure cessio nuk ekzistojnë dallime të mëdha. Interpretimi i faktit se pse në in iure cessio nuk kishte actio auctoritatis, si është thënë në tekst, i përket Levy-Bruhli. 798 Po aty, f. 234-235.



Konsiderohet se fituesi i sendeve kishte vepruar bona fide në çdo rast kur në momentin e vendosjes së posedimit mbi objektin e parashkrimit fitues nuk ka qenë i vetëdijshëm për faktin se mënyra e përdorur e fitimit të pronës përmban të meta për shkak të cilave nuk mund të behej pronar i sendit.

### **5.2. Parashkrimi i gjatë *praescriptio***

Rregullat mbi parashkrimin fitues si mënyrë fitimi të pronës, vlenin vetëm për qytetarët romakë dhe për tokat që gjendeshin në Itali: Rregullat mbi parashkrimin fitues nuk përdorshin për tokat në provinca. Për shkak të pozitës së rëndë ekonomike, perandorët romakë qenë të detyruar të ndërmerrnin masa të veçanta, në mënyrë që pronarët e tokave në provinca, të cilat ngelnin të papunuara, t'i detyronin që të bënin diçka për punimin e pasurive të braktisura. Perandorët Sever dhe Karakale me reskriptin e vitit 199 të epokës së re futën institucionin e ri juridik, të ashtuquajturin *praescriptio longi temporis*, që kishte për qëllim të mbronte punuesit afatgjatë të tokës kundër atyre zotëruesve të cilët "*sine interpellatione*" e duronin gjendjen e krijuar. Në raste të veçanta, masat e gjërave të përbëra prej sendeve të luajtshme dhe të paluajtshme mund të mbaheshin për një vit, pasi mendohej se përbëjnë një *res incorporalis* unik, *universitas juris*. Në kohën e Justinianit, me që ranë poshtë të gjitha dallimet midis *resmancipi* dhe *res nec Mancipi*, midis tokave në Itali dhe tokave në provinca, si dhe dallimet midis qytetarëve romakë dhe banorëve të tjerë të shtetit romak, u bë shndërrimi definitiv i *longi temporis praescriptio* në institucion me natyrë akuizitive, po u shkri edhe me *usucapio* të mëparshëm në një institucion unik të parashkrimit fitues. Longi temporis praescriptio me natyrë akuizitive, nën të njëjtat kushte sikurse edhe parashkrimi fitues i mëparshëm, me përjashtim të afateve të cilat edhe më tutje ishin 10 vjet *inter praesentes* dhe 20 vjet *inter absentes* vepronte si parashkrim fitues i sendeve të paluajtshme, ndërsa për parashkrimin fitues të objekteve të luajtshme përdorej *usucapio*, afati i të cilit ishte tre vjet. Ndërsa parashkrimi fitues ishte një mënyrë e fitimit të pronës kishte natyrë akuizitive, longi temporis praescriptio shuante mundësinë e pronarit që të ketë sukses me padinë pronësore, nëse poseduesi i kundërshton asaj, prandaj kishte natyrë enstiktive.<sup>803</sup> Sipas *ius gentium*, *ocupatio* ishin sendet që nuk kishin zotërues quheshin *res nullius*. Ndër këto sende bënin pjesë *ferae et volucres et pisces, id est omnia, quae in terra, mari coleo nascuntur*"

kafshët e egra, peshqit, shpezët, që nënkupton çdo krijesë e gjallë që lind mbi tokë, në det dhe në qiell.<sup>12</sup>

### 5.3. Thesaurus-thesari

Thesaurus, bazuar në praktikën romake mund të vlerësojmë karakteristikën e veçantë mbi thesaurus që në gjuhën shqipe ka kuptimin e Thesarit, diçka e fshehtë apo gjë me vlerë, që realisht ishte diçka e fshehtë në kohërat e hershme nga personat identiteti i të cilëve nuk dihet apo nuk mund të vërtetohej; *vetus quaedam depostio pecuniae cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat*. Pas disa mëdyshjeve, zgjidhjet e së drejtës romake të fitimit të pronës mbi thesarin e fshehur ishin këto: thesaurusi i takon në tërësi gjetësit nëse e ka gjetur në tokën e tij, si dhe nëse e ka gjetur rastësisht në të ashtuquajturat loca sacra dhe regiliosa thesaurusi ndahej në pjesë të barabarta midis pronarit të tokës dhe atij që e kishte gjetur rastësisht, në tokën e huaj ose në tokën e fiskusit. Përveç Long-it *temporis praescriptio*, në kohën e Justinianit ekzistonte edhe i ashtuquajtur *longissimi temporis praescriptio* ose *praescriptio XXX vel XI annorum*. Ky institucion lindi për të mbrojtur poseduesit të cilët 30 ose 40 vjet gëzonin ndonjë tokë, po që nuk kishin bazë juridike. Para Justinianit këta posedues kishin vetëm të drejtë kundërshtimi në bazë të të cilit refuzohej padia pronësore veprim ekstinktiv, Justiniani u lejoi edhe këtyre të drejtën që të fitonin pronën.<sup>13</sup>

### 5.4. Accesio-Shtimi

Accesio-Shtimi, në mbështetje të dëmeve të shkaktuara ekonomike dhe mënyrave tjera të dëmit që vinin si pasojë e këtyre pasojave, në të drejtën romake u shfaq ndarja e sendeve të lidhura ngushtë me nocionin e njohur romak si, *res quae ex conntigentibus constant* që në gjuhën shqipe ka kuptimin e momenteve kur sendet përbëheshin prej pjesëve që prej para se të bashkoheshin me sendin e ri unik u takonin pronarëve

---

<sup>12</sup> Longi temporis praescriptio dallonte esencialisht prej parashkrimit fitues. Dallonte; për nga afatet e parashikuara dhe për nga pasojat juridike. Për Longi temporis praescriptio kërkohej që posedimi të, zgjatë 10 vjet inter praesentes, midis banorëve të një province. Pajoja juridike e Longi temporis praescriptio ishte Vjetërsimi: padia e pronarit 799 D 6, 1, S, 1; D 41, 1, 7, 7; I 2, 1, 25.

<sup>13</sup> D 41, 1, 7, 8; D 6, 1, pr. 5; I 2, 1, 27. 805 D 41, 2, 3, 3. Juristët e vjetër mendonin se thesari i fshehur në tokë i takon përherë pronarit të tokës, bile edhe kur pronarit nuk i shkonte ndërmend se në tokën e tij gjendet thesaurus. Rregullat mbi përvetësimin e thesarit të fshehur në tokë, si janë dhënë në tekst, I përcaktoi Hadriani (I 2, 1, 39). Thesaurus -Thesari.

të ndryshëm në këto momente u caktua apo u krijua rregulli mbi akcesionin. **Shikuar nga ky prizëm edhe në drejtësinë bashkëkohore** ka një rëndësi të veçantë shtimi, këtu mund të përmendim të drejtën trashëgimore kur njëri nga trashëgimtarët heq dorë nga masa e pasurisë trashëgimore, atëherë për trashëgimtarët e tjerë kemi shtimin e pasurisë, ndërsa e kundërta kur trashëgimlënësi ka borxhe në këtë momente kemi zvogëlimin e pasurisë trashëgimore, sepse nga e tërë masa trashëgimore duhet të shlyhet borxhi i trashëgimlënësit para përpjesëtimit të pasurisë trashëgimore.

### 5.5. *Specification*, përpunimi i sendit të huaj

*Specification* ose përpunimi i sendit të huaj në të drejtën romake paraqiste një rast të veçantë dhe shumë të rëndësishëm të shtimit. Edhe pse kishte mendime të ndryshme të sabinianëve dhe prokleanëve. Justiniani mori qëndrimin kompromis: nëse sendi i përpunuar mund të kthehej në gjendje të mëparshme, i takonte pronarit të materies objektit të punës, nëse kjo nuk ishte e mundur, sendi i ri i takonte përpunuesit, mirëpo me kusht që përpunimin ta ketë filluar bona fide. *Specification* ose përpunimi i sendit të huaj paraqiste një rast të veçantë dhe shumë të rëndësishëm të shtimit. Me rastin e përpunimit të sendit bëhej bashkimi i objektit të huaj të punës dhe zotësive punuese të vetë përpunuesit. Çështja se a duhet t'i takojë pronës së përpunuesit sendi i përpunuar apo pronarit të objektit të punës, zgjidhej në mënyra të ndryshme. Sabinianët mendonin se sendi i ri duhet t'i takojë pronarit të objektit të punës, ndërsa prokleanët përkrahnin zgjidhjen që sendi i ri t'i njihej përpunuesit. *Accesio-Shtimi Specification- përpunimi i sendit të huaj*.<sup>14</sup>

### 5.6. Përzjerja e sendeve

Përzjerja e sendeve të ngurta *commixtio* apo i atyre të lëngëta *confusio* mund të bëhej ose me vullnetin e zotëruesit ose rastësisht. Kur përzjerja e sendeve ishte bërë sipas vullnetit të zotëruesve, në momentin e përzjerjes së sasive deri atëherë të ndara të sendeve, mbi masën e re të gjërave konstituoheshin marrëdhëniet bashkëpronësore *pro partibus indivisis*. Megjithatë, marrëdhëniet bashkëpronësore nuk krijoheshin kur përzjerja ishte bërë rastësisht fortuitu, si dhe atëherë kur përzjerja ishte bërë ekskluzivisht sipas vullnetit të zotëruesit të një pjese të

---

<sup>14</sup> D 34, 3, 19, 13; D 34, 2, 29, 1; D 41, 1, pr. 26. 807 Pjesët e bashkëpronarëve të caktuar llogariteshin në shuma alikuote apo procentuale në raport me sasinë e pjesëve të futura.

materies. Për kthimin e pjesës së materies, që ishte përzier me materien e poseduesit të tërë sasisë së sendit, shërbente in rem actio pro modo materiae.

### 5.7. Përvetësimi i fryteve

Rregullat mbi përvetësimin e fryteve ishin në njëfarë kuptimi korrelative ndaj rregullave mbi akcesion apo shtimin e sendeve. Me rastin e shtimit zgjidhej çështja se kujt do t'i takojë prona mbi sendin e ri që ishte krijuar me bashkimin e sendit kryesor dhe atij sekondar, ndërsa kur zgjidhej çështja mbi fatin juridik të fryteve duhej zgjidhur se kujt do t'i takojë sendi sekondar fructus, kur të ndahet nga sendi kryesor, res fructifera. Çështja ishte fare e thjeshtë kur sendi frytdhënës gjendej në posedim të pronarit. Në atë rast, sendet e ndara prej sendit frytdhënës, në momentin e ndarjes i takonin pronarit të sendit.<sup>15</sup>

### 5.8. Traditio-fitimi i pronës sipas dispozitave të ius gentiumit

Traditio ose dorëzimi i sendit ishte mënyra më e rëndësishme dhe e vetmja mënyrë derivative e fitimit të pronës sipas dispozitave të ius gentiumit.<sup>16</sup> Në komunikimin juridik romak, traditio përdorej si mënyrë e fitimit të pronës kuirite mbi res nec mancipi dhe si mënyrë fitimi të pronës bonitare mbi res mancipi. Çdo traditio apo çdo dorëzim i sendit nuk ishte mënyrë e fitimit të pronës. E drejta romake njihje raste të shumta të dorëzimit të sendit kur nuk konstituohej prona e marrësit, por posedimi natyror *detentio* ose ai juridik *possessio civilis*. Vetëm ai dorëzim kur ishin të plotësuar kushtet e caktuara, vepronte si mënyrë të fitimit të pronës. Kushtet ishin: vullneti i formuar i subjekteve që sendin ta tjetërsojnë apo ta fitojnë, në baza juridike ose causa traditionis, sendi i përshtatshëm, akti i dorëzimit të sendit të jetë në mënyrë të rregulltë. Me rastin e çdo dorëzimi duhej të ekzistonin patjetër dy subjekte: tjetërsuesi i sendit (tradens) dhe fituesi i sendit (accipiens). Meqë dorëzimi ishte mënyrë e fitimit të pronës e ius gentiumit, zotësinë juridike dhe të veprimit për të qenë subjekt me rastin e dorëzimit, nuk e kishin vetëm qytetarët romakë por edhe banorët tjerë të lirë të shtetit romak të cilëve u njihej në përgjithësi zotësia pronësore të paktën për transakcionet e ius gentiumit. Mbrojtja e së drejtës pronësore Mjetet për mbrojtjen e pronarit Kuirit. Për të mbrojtur të drejtën e pronës në rast

---

<sup>15</sup> Puhan Ivo, "E drejta romake", f. 246-247. 810 Gai, 2, 71; I 2, 1, 21; D 41, 1, 7, 2."

<sup>16</sup> Po aty f. 246-247.

se pronarit i merrej sendi, atëherë at kishte të drejtë të ngrinte padinë petitore ose pronësore. Për lloje të ndryshme prone kjo lloj padie ishte e ndryshme. Në rast se pronarit i mohoheshin disa të drejta mbi sendin, ai si mjet mbrojtës përdorte padinë që quhej *actio negatoria*, qëllimi i së cilës ishte të ndalonte personin e tretë në mënyrë që ky të mos pengonte pronarin në gëzimin e sendit.<sup>17</sup> Është interesante çështja se a vepron dorëzimi si mënyrë e fitimit të pronës edhe kur vullneti i tradentit mbështetet në një kauzë ndërsa vullneti i accipiensit në kauzë tjetër me natyrë translative (njëri jep hua, ndërsa tjetri merr dhuratë).<sup>18</sup>

## **6. MBI KONCEPTIN JURIDIK TË PADISË ROMAKE DHE SISTEMEVE BASHKËKOHORE**

### **6.1. *Rei vindicatio*, ose padia e kërkimit të kthimit të sendit**

*Rei vindicatio* ishte padia e pronarëve kuiritë të cilëve u ishte marrë posedimi i sendit. Qëllim i saj është kthimi i objektit në posedim të pronarit. E drejta për të ngritur këtë lloj padie i takonte vetëm pronarit kuirit. Të paditur mund të ishin të gjithë personat që kishin marrë sendin. Kur ngrinte këtë lloj padie, paditësi duhej të vërtetonte; që i padituri kishte në posedim sendin e paditësit; që objekti ishte me të vërtetë pronë kuirite e paditësit. Titullari i të drejtës pronësore duhej të vërtetonte se e kishte fituar pronësinë mbi sendin objekt padie me njërin prej mënyrave derivative të fitimit të pronësisë.<sup>815</sup> Pra, përdorej sistemi vargor i vërtetimit, sipas të cilit, shqyrtimi i mënyrës së fitimit vazhdon derisa të vërtetohet se njeri nga pronarët e mëparshëm e kishte vendosur të drejtën e pronës mbi sendin ose me parashkrim fitues ose me ndonjë mënyrë origjinale fitimi. Pra, *rei vindicatio* është padia që ushtron pronari civil të cilit i është mohuar posedimi kundër poseduesit. Pronari e ngre këtë padi kur e ka humbur posedimin e një pasurie të vet dhe duhet të padisë në gjykatë, pikërisht atë që posedon e gëzon mbrojtje interdiktoje. I padituri gëzon një pozitë të favorshme dhe është paditës pronari

---

<sup>17</sup> Dy ishin mjetet kryesore për mbrojtjen e pronarit Kuirit: *Nihil enim tam conveniens est naturalis aequitatis quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi dicitur. Numquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua justa causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.*

<sup>18</sup> Sipas mendimit të Ulpianit në rastin e tillë nuk kishte kalim të pronës (D 12, 1, pr. 18), ndërsa sipas mendimit të Julianit, që si duket i referohej mancipimit, bëhej kalimi (D 41, 1, 36). 814 Mandro Dr. Arta, “E drejta romake”, f. 298-330 Tiranë, 2011.

që duhet të pranojë qenien e tij si pronar, gjë që jo gjithnjë është e mundshme apo e lehtë. Më saktë, për të lehtësuar këtë provë i drejtoheshin parashkrimit. Nëse i padituri e fitonte çështjen dhe rezultonte i çliruar prej saj e vazhdonte posedimin, me që dënimi apo vendimi kufizohej vetëm në mohimin e paditësit si pronar. I padituri mund të mbante *praedia vero absentia solent mancipari*. Ky fakt tregon se mancipimi nuk ishte i përshtatshëm për transmetimin e pronës së tokës. Këtë e tregon edhe kuptimi i termit: *mancipatio, manu captum*, e kapur apo e pushtuar me dorë.

Prandaj, mund të përfundohet se mancipimi në kohën më të lashtë shërbente vetëm për qarkullimin e sendeve të luajtshme, pasi tokat as që mund të ishin objekt i pronës private. *Rei vindicatio*, ose padia e kërkimit të kthimit të sendit. *Actio Negatoria* pronari civil mund të ushtrojë një sërë padish reale qëndrime të ndryshëm kur mbi të, ngrihej padi. Ai, p.sh. mund të mbrohej në mënyrë të paligjshme mund të pohonte se, pikërisht atij i takonte e drejta e pronës, kuirite, mund të paraqiste kundërshtimin se sendi i ishte shitur, prej paditësit etj.<sup>19</sup> Ai detyrohej të vërtetonte saktësinë e deponimeve të veta. Duke u mbështetur në procedurën provuese, gjyqtari vendoste nëpërmjet një aktgjykimi, se cilës prej palëve do t'i jepej sendi. Vendimi i gjyqtarit kishte karakter deklarativ dhe hynte në fuqi menjëherë. Në procedurën me legis actio të dyja palët vërtetonin të drejtat e tyre të pronësisë dhe gjykimi bazohej në dhënien e betimit.

Kur bëhej *rei vindicatio*, në epokën klasike kërkohesh dënimi i të paditurit nëse provohej që paditësi ishte pronar, për nga e drejta kuirite, i sendit që kërkohesh. Kur paditësi fiton në gjykimin e rivendikimit mund të marrë sendin objekt padie, si dhe mund të pretendojë që t'i kthehen ose jo edhe disa të mira të tjera, gjë që duhet të bëhet sipas vlerësimit të gjyqtarit. Restituimi duhet të bëhet në tri aspekte: frytet dhe aksesorët e sendit; shpenzimet e përballuara prej poseduesit; dëmet ose shkatërrimet që i janë bërë sendit. Mbi këto aspekte vendimi i gjyqtarit ndikohet nga fakti nëse posedimi është bërë me mirëbesim apo me keqbesim *bona ose mala fide*.

a) Sendi duhet t'i kthehet pronarit me gjithë frytet dhe aksesorët. Në të drejtën klasike poseduesi me mirëbesim bënte të vetat frytet e

---

<sup>19</sup> Bashkim Dr.Selmani: “Kontest është mosmarrëveshje mes dy apo më shumë palëve, kur njëra nga palët pretendon se i është shkelur apo mohuar një e drejtë me pa të drejtë, ndërsa pala tjetër mohon ekzistencën e saj nga edhe lind e drejta për padi për mbrojtjen e të drejtave reale në sistemet e së drejtës gjyqësore”.

fituara përpara litis contestatio ngritjes së padisë dhe duhej të kthente ato të marra më vonë. Poseduesi mala fide nuk fitonte asnjë fryt. Justiniani duke e konsideruar poseduesin me keqbesim një administrator të sendit të huaj, e detyronte të kthente jo vetëm frytet e mbledhura, por edhe ato që duhet të kishte mbledhur po të bënte një administrim të drejtë fructus percipiendi. Poseduesi me mirëbesim bënte të vetat frytet e konsumuara përpara padisë dhe duhej të kthente ato të pakonsumuara. Ai duhej të kthente edhe frytet e prodhuara pas ngritjes së padisë.

b) Shpenzimet që ka bërë poseduesi janë të tri llojeve: shpenzime të nevojshme ose të domosdoshme për mbajtjen e sendit, të dobishme, ose që përmirësojnë dhe që shtojnë vlerën e tij, shpenzime luksi, në të cilat kostoja është shumë herë më e lartë se sa shtimi që i bëjnë vlerës së sendit. Në të drejtën klasike poseduesi me mirëbesim ka të drejtë të shpërblehet ose të rimbursohet prej pronarit për shpenzimet e nevojshme dhe të dobishme të kryera para *litis contestatio*.

Nëse kjo nuk bëhej menjëherë, ai kishte të drejtë të vazhdonte posedimin derisa pronari t'ia kthente këto shpenzime. Shpenzimet e luksit nuk ktheheshin, por, prej tyre mund të ndaheshin ato që nuk e dëmtonin sendin. Nuk mund të ndaheshin nga sendi ato që ishin të lidhura pazgjidhshmërisht me të sepse sillnin shkatërrimin e tij. Poseduesi me keqbesim nuk mund të bënte asnjë kërkesë për shpenzimet e bëra. Poseduesi me keqbesim përgjigjej për dëmet e mëparshme kur janë bërë për faj të tij si edhe për të mëvonshmet ndonëse kanë pasur shkak të rastit. Në të drejtën justiniane poseduesi me keqbesim çlirohej prej kësaj përgjegjësie të rastit fatkeq nëse vërtetonte që një gjë e tillë do të ndodhte edhe sikur sendi të ndodhej në duart e pronarit të vërtetë.

## **6.2. Actio Negatoria - Pronari mund të ushtrojë një sërë padish reale**

Pronari civil mund të ushtrojë një sërë padish reale për të mohuar ekzistencën e të drejtave që kufizojnë pronësinë e tij. Këto padi grupohen nën një emër të përbashket: actio negatoria padia mohuese. Pra, actio negatoria ishte padia që ngrihej prej pronarit kur, dilnin pengesa për të gëzuar të drejtën e pronësisë. Qëllimi i kësaj padie ishte refuzimi i kërkesave të paarsyeshme të atyre personave që pretendonin se mbi objektin e pronës kishin ndonjë të drejtë reale si ajo e uzufuktit ose e servitutit. Pra, pronarit nuk i kundër -shtohej e drejta e pronësisë, por ai pengohej në ushtrimin e plotë të së drejtës pronësore. Pronari i vërtetë kur ngrinte këtë padi detyrohej të vërtetonte ekzistencën e së drejtës

pronësore, pra qenien e tij si pronar i sendit, ndërsa i padituri duhej të provonte të drejtën e tij, nga çasti i paraqitjes së kontestit. Por, Justiniani ua njohu edhe këtyre të drejtën e rimbursimit, me përjashtim të vjedhësve. Me miratim të pronarit, poseduesit iu lejua që të mbante shtimet në send, por që kjo mos t'i sjellë dëm sendit dhe që të jetë e dobishme për atë që bën ndarjen.

*Poseduesi me mirëbesim* përgjigjej vetëm për dëmet e shkaktuara për faj të tij para litis contestatio dhe jo për ato të shkaktuara më vonë.<sup>20</sup> Pra, i padituri duhej të vërtetonte, në qoftë se ekzistonte, bazën që i jepte atij të drejtën të realizojë, ato që pretenduesi për pronar i konsideron si shqetësime, mbi sendin objekt padie. Nëse ai nuk arrinte të bënte një gjë të tillë, bashkë me kthimin e sendit, detyrohej të shpaguante gjithë dëmin e shkaktuar dhe të premtonte se nuk do të krijonte asnjë shqetësim për pronarin në ushtrimin e plotë të pushteteve të tij mbi sendin.

### 6.3. Padia publiciana-e

Padi të tjera të pronarit Actio Publiciana-Padi publiciana, kështu quhej padia e ngjashme dhe paralele me rei vindicatio që jepej prej praetorit në favor të pronarit bonitar që ka humbur posedimin dhe që kërkon rikthimin e tij. Padia mbron atë që ka marrë një send përmes traditio dhe të humbet posedimin para së të plotësojë periudhën kohore të domosdoshme për parashtrim. Kështu vepron ai sikur të ishte pronar civil. Pasojat e këtij fiksioni, shtirjeje praetoriane janë barazia e pronarit bonitar me atë romak ose kuirit. Mendohet se kjo lloj padie në fillin përdorej rrallë, por më vonë u shtri në të gjitha rastet e parashkrimit jo të plotë. Padia publiciana që i është njohur pronarit bonitar kundër kujtdo që posedon, ka pasoja të ndryshme, sipas kushteve të të paditurit. Nëse ky është pronar i vërtetë civil mund ta prapësojë padinë, përmes një përjashtimi të pronësisë. Nëse bëhet fjalë për një posedues, në rast

---

<sup>20</sup> Shembull i formulës procedurale në rastin e padisë së rivendikimit *Titius Ticio* është gjyqtar i çështjes emërohet gjyqtari. Nëse gjyqtarit i duket se sendi për të cilin është ngritur padia pretendimi pjesa e formulës që shpreh identifikimin e sendit objekt të mosmarrëveshjes është i A.A ex iure Quiritium intentio, gjë të cilën ky e pretendon pjesa e formulës e cila shpreh identifikimin e konfliktit ose mosmarrëveshjes, dhe që ky send nuk i është kthyer A.A pas ftesës së bërë prej gjyqtarit për ta kthyer atë, gjyqtari dënon N.N në favor të A.A me një shumë të barabartë me atë që të ishte vlera e sendit vlera në çastin e dënimit. Nëse ky pretendim nuk duket i drejtë, gjyqtari nuk dënon.



kur paditësi ka blerë prej atij që në atë kohë nuk ishte pronar e ngre padinë kundër tij. Pronari bonitar mbrohet si pronar i vërtetë me këtë lloj padie.

### 7. Paditë për marrëdhëniet e fqinjësisë

Paditë për marrëdhëniet e fqinjësisë -Janë padi që u lejohen pronarëve të pasurive fshatare për të zgjidhur llojet e ndryshme të kontradiktave midis fqinjëve.

a) Padia për caktimin e kufijve të tokës, *actio finium regendorum*: në fillim është përcaktuar masa prej pesë këmbësh që duhej të ndante kufijtë e njërit. Pronari duhej të provonte pavarësinë e tij dhe shqetësimet që i krijoheshin ndërsa i padituri duhej të provonte të drejtat që i përkisnin mbi sendin. Vendimi i dënimit të gjyqtarit kishte këto pasoja: deklaronte sendin të çliruar prej të drejtave që pretendohen; të vendoste sendin në gjendjen që ekzistonte përpara shqetësimeve të kryera prej pretenduesit; të merrte masa parandaluese si garanci për mos shqetësime të ardhshme, pronar prej tjetrit. Më pas me humbjen e këtij limiti, përdorej vetëm për përcaktimin e shtrirjes dhe kufijtë e diskutueshëm midis pasurive. Kjo padi nuk parashkruhej.

b) Interdikti për mbledhjen e frutave *interdictum de arboribus caedendis dhe interdictum de glande legenda*, marrëdhëniet e një fqinjësie të mirë rregulloheshin nga e drejta honorare përmes ushtrimit të interdiktëve të sipër përmendur të cilët kufizonin përmes të drejtës *honorare dominium ex iure Quiritium*.

*Interdictum de arboribus caedendis* që ka si pararendës një parim të Ligjit të XII Tabelave kishte si qëllim të detyronte fqinjin që të lejonte në ditë të caktuara paditësin për të mbledhur dhe marrë frutat që kishin rënë në tokën e fqinjit prej pemëve të tij. Dy interdiktet ndaluese për prerjen e pemëve, edhe këto e gjejnë frymëzimin tek një parim i mëparshëm i Ligjit të XII Tabelave, njëri për të bërë prerjen e rrënjëve që shtriheshin në territorin e fqinjit nën 15 këmbë, tjetri kur pemët ose bimët e një ndërtese më të lartë të mbjella në kopshte ose tarrace shtrihen mbi ndërtesën më të ulët dhe e pushtojnë atë.

c) Padia e frenimit të ujërave të shiut *actio aquae pluviae arcendae*, ka për qëllim rifitim të rrjedhjes normale të ujërave që është ndryshuar për shkak të një punimi të bërë prej fqinjit.<sup>820</sup> Në të drejtën klasike mbizotëroi parimi që ujërat duhet të rrjedhin në mënyrë të natyrshme përmes pronave, pa devijime.

**8. Padia e ndarjes së sendit të përbashkët** *Actio Communi Dividundo*

Në këtë padi ortaku ose bashkëpronari mund të kërkojë që të procedohet drejt ndarjes së sendit të përbashkët dhe të pushojë . Operis novi nunciatio ose denoncimi i një vepre të re kishte për qëllim të ndalonte ndërtimin e një vepre të re kur vepra ndërtohej në tokën e ndërtesit dhe *interdictum quod vi aut clam* kur vepra ndërtohej në tokën tënde.<sup>21</sup> Garancia për mosshkaktim dëmi, pronari i një pasuri e të paluajtshme që i trembej dëmit të shkaktuar prej një punimi ose rrëshqitjeje në pasurinë fqinje i kërkonte pretorit që fqinji të jepte një garanci me të cilën impenjohej për t’iu përgjigjur dëmit. Nëse kjo garanci nuk jepej, praetori lejonte posedimin që përbënte fillimin e parashkrimit. Në mbrojtje të servitutisit titullarët e tij mund të ngrinin vindicatio servitutis dhe masa të tjera plotësuese. 821 Padia ngrihet kundër pronarit të pasurisë dhe jo kundër atij që shkakton devijimin. Në të drejtën justiniane u shtri kjo padi në të gjitha llojet e konflikteve midis fqinjëve për punë të ujërave. Interdiksi për atë që realizohet fshehurazi ose me dhunë lejohej për të mbrojtur pronarin e një terreni kur pa lejen e tij dhe fshehurazi, ishin ngritur vepra që sillnin dëm në pasuri. Vepra mund të ishte ngritur fshehurazi në tokën e ndërtesit dhe i sillte dëm pasurisë fqinje fshehurazi në tokën e fqinjit.

**9. Gjendja e bashkëpronësisë**

Kur është fjala për bashkëpronësi të lindur nga trashëgimia, realizohet padia e ndarjes së familjes. Nëse sendi është i ndashëm, arbitri gjyqtari i jep secilit një pjesë fizike në proporcion të drejtë me vlerën e kuotës që i takon. Kur sendi është i pandashëm, pra, që nuk mund të ndahet pa prishjen e tërësisë fizike apo ekonomike, gjyqtari ia jep sendin njërit ose me shumë bashkëpronarëve me detyrimin që të shpërblejnë të tjerët ose ta shesin sendin për të ndarë të ardhurat midis tyre. Pronësia mbi sendin e gjykuar konsiderohet si e fituar për shkak të ndarjes. Kjo padi ngrihet edhe për të rregulluar ose likuiduar paditë ose debitë midis bashkëpronarëve, që kanë lindur gjatë bashkëpronësisë. Gjyqtari shprehet për ndarjen e frutave, fitimeve, dëmeve dhe prishjeve. Në të drejtën justiniane pasuria që konsiderohet e përzier, pra, edhe reale e personale, mund të ngrihet vetëm për të realizuar këtë likuidim midis bashkëpronarëve. Padia e ndarjes së sendit në këtë bashkëpronësi

---

<sup>21</sup> Mandro Dr. Arta, “E drejta romake”, f. 298-330 Tiranë, 2011.

zbatohet edhe kur vërtetohet një gjendje, ndarjeje ose bashkimi në vazhdim të ngatërrimit të sendeve të ngurta ose të lëngshme që u përkasin shumë pronarëve. Pamundësia për të dalluar ose për të ndarë këto sende konfuze krijon një bashkëpronësi që pushon me ushtrimin e kësaj padie. Kundër atij që shkakton konfuzionin me qëllim dëmi, mund të ngrihet *actio furti*. Pronari mund të ngrejë padi penale që ndjekin deliktet private që janë kryer mbi sendin që i përket. E tillë është padia e vjedhjes, *actio furti* dhe e dëmit, *actio legis Aquiliae*. Praetor-i njih edhe padi të tjera për të mbajtur pronarin të cilat trajtohen në deliktet private.

### **10. Mjetet për mbrojtjen e pronarit bonitar**

Pronari bonitar mund ta mbronte pronën e tij me dy mjete të veçanta juridike. Së pari: fituesi i sendit, që pronarit të mëparshëm i kishte dhënë ose i kishte garantuar pagimin e ekuivalentit, kishte të drejtë të përdorte si mjet mbrojtës kundërshtimin ndaj padisë së ish pronarit për t'i kthyer sendin. Në rast se ky kundërshtim ishte i saktë atëherë sendi mbetej në pronën bonitare të fituesit dhe me parashkrim fitues shndërrohej në pronë kuirite. Në këtë mënyrë mund të mbronte pronën e tij pronari bonitar që e kishte aktualisht sendin në posedim. Së dyti: për të mbrojtur pronarin kur ky e kishte humbur posedimin përdorej padia fiktive. Fiksioni i kësaj padie ishte se afati i parashkrimit fitues kishte skaduar. Në çdo lloj pikëpamje tjetër kjo lloj padie ngjante me *rei vindicatio*. Padia ngrihej kundër çdo lloj tjetërsuesi të sendit si dhe kundër çdo lloj personi tjetër që nuk ishte në gjendje të vërtetonte se ishte pronar kuirit ose bonitar i sendit.

### **11. Padia *ad exhibendum* e paraqitjes**

I padituri në padi reale, mund të ndodhte që të hiqte dorë nga mbajtja e posedimit të tij sepse asnjë nuk ishte i detyruar të mbrohej në një padi reale Ulpianus. Njëlloj mund të mohonte poseduesi që braktiste me qëllim posedimin. Në këto raste pronari dispononte dy mjete të lejuara prej praetorit: interdiktin *quem fundum* për të kërkuar posedimin e një sendi të paluajtshëm; një padi *exhibitorie* për të kërkuar paraqitjen e një sendi të luajtshëm. Humbja dhe mbarimi i së drejtës pronësore Kur e drejta pronësore lindte konform rregullave të caktuara, atëherë ajo duhej të zgjaste deri sa të mos shuhej nga ndonjë ngjarje natyrore, me vullnetin e pronarit, ose me vendim të organeve kompetente shtetërore. E drejta pronësore shuhej: kur zhdukej objekti i pronës, p.sh., kur largoheshin skllëvërit nga territori i pronës, ngjarje natyrore; sipas vullnetit

të pronarit, p.sh., me zhdukjen fizike të sendit, me dorëzimin e sendit në pronat e shenjta.<sup>22</sup>

### Conclusion

In the first category are items that could be affected **Tangi quae possunt**. Such were: land, house, clothes, enough grain, etc., while in the second items **Tangi quae non possunt** containing obligations and rights as inheritance, born obligations in any way. **Res incorporales** were servitude of usufruct. Tangible items were objects of the physical world that existed despite the provisions of the legal order. The difference between tangible and non tangible items is the difference between items and rights, or **corpora and iura**.

However, the property right was understood as a tangible item, because the right was represented by its scope, being confused with the thing. This was one of the oldest divisions and which was maintained until the beginning of the empire, **Res Mancipi** were all those items for which civil turnover was in solemn form by Roman citizens **mancipatio, in iure cessio, usucapio**. These include the Roman land **ager romana** and by the end of republic when Roman power was extended throughout Italy, went all lands situated in Italy, built houses. For some authors, **res Mancipi** were essential items for a community of farmers and soldiers. Economic progress and territorial conquests made possible recognition with great valuable items that were not emancipated, such as provincial lands and many other valuable movable items. **Res nec Mancipi** items were ready for civilian traffic, whose legal turnover was made in less solemn and common forms as for Roman citizens and for other free people. The list of these items consisted of those who did not enter in the category **Mancipi res**. Such were the provincial lands and all movable assets. For **res Mancipi** applied more complex ways as **mancipatio, in iure cessio** etc. Over time, and also because the list remained unchanged, the difference between these two categories of items was not justified.

---

<sup>22</sup> Disa të drejta të konsideruara për shkak të konsideratës njerëzore dhe të plotësimit të nevojave njerëzore. Sipas dispozitave të së drejtës njerëzore, sendet jo të gatshme për përvetësim privat ishin sendet e domosdoshme për funksionimin e shtetit dhe vazhdimin e jetës si lumenjtë, sheshet, rrugët dhe stadiumet që ishin pronë e shtetit. Në këtë kategori futeshin edhe sendet që shërbenin për të kryer detyrat themelore në njësitë vetëqeverisëse.

Viewed in this light, we can conclude that with the birth of rights of claims between the parties and the third party that in this case is court, began to be respected and protected the property rights and what were regarded as human rights and where began to increase the value of immovable property and rights and obligations stemming from these rights.

### LITERATURA

1. Bashkim Dr.Selmani “E drejta romake dhe ndikimi i saj në sistemete e së drejtës bashkëkohore”-Botues Universiteti Shtetëror I Tetovës, Fakulteti I Drejtësisë, Tetovë, 2013
2. Bonfantès Pietro, “Storia del Diritto Romano” (Vol I-II), Societa Editrice Libreria, Milano 1923.
3. Bashkim Dr.Selmani “E drejta familjare dhe trashëgimore (Romake) ndikimi i saj në sistemete e së drejtës bashkëkohore”- Botues INHSH,Ferizaj Tetovë,2014
4. Enkeleda Olldashi “E drejta romake” Botimi i pare, Media print Sh. p. k.
5. Puhan Ivo, “E drejta romake” Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore KSAK-Prishtinë 1980.
6. Arta Mandro “E drejta romake” Tiranë , 2011,
7. Bashkim Dr. Selmani “E drejta e regjistrimit të patundshëisë” Konspekt ligjëratah në Programin juridiko-civil, Master-USHT-Tetovë, 2011
8. Paul Koschaker: Europa und das römische Recht. 4. Auflage. Beck, München 1966,
9. Legier Gerard “E drejta civile DETYRIMET Botimi 19-të Papirus, Tiranë, 2009
10. Mirjana Polenak –Aqimovska & Vlado Buçkovski “Zgjedhje e teksteve nga e drejta romake” Kumanovë, 2003 “Makedonska riznica” -Kumanovë
11. Paolo Biavati & Michele Angelo & Redi Nazim Shtino “E drejta procesuale Europiane” GER, Tiranë, 2010
12. Kadriu Osman “Hyrje në të drejtën civile” - Shkup 2008.
13. Franz Wieacker: Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung. 2. Auflage. Vandenhoeck u. Ruprecht, Göttingen 1967,

14. Statovci Ejup “Origjina dhe zhvillimi studim komparativ” Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore i KSAK-së Prishtinë, 1983.
15. Nuni Ardian “E drejta civile pjesa e përgjithshme” Tiranë, 2009.
16. Mandro Arta E drejta familjare, familja, fëmijët, martesat, bashkëshortë Emal Tiranë 2009.
17. Meçani Delo “Pronësia mbi tokën” alb Paper Tiranë.
18. Podvorica Hamdi “E drejta trashëgimore” Prishtinë 2006
19. Omari Onila “E drejta familjare” Tiranë 2008
20. Berberi Sokol “Parime dhe rregulla për hartimin e Akteve Normative” Teknika legjislative QSP/CPS- Tiranë 2006.
21. Gjata Rustem “E drejta civile sendet dhe pronësia” alb PAPER, Tiranë, 2011
22. Brestovci Fail “E drejta procedural civile II Prishtinë, 2006.
23. Podvorica Hamdi “E drejta trashëgimore” Prishtinë 2008.
24. Kadriu Osman “Hyrje në të drejtën civile” Shkup, 2008.
25. Popoviç Zoran “Stvarno pravo” Fakulteti Juridik Podgoricë, 2005
26. Vermello Georges “E drejta civile Kontratat Pjesa e posaçme” Papyrus, Tiranë, 2008.
27. Gerhard Wesenberg, Gunter Wesener: Neuere deutsche Privatrechtsgeschichte im Rahmen der europäischen Rechtsentwicklung. 4. Auflage. Böhlau, Wien/ Köln/ Graz 1985,
28. Kripa Dorina “Huaja hipotekore dhe pasuritë e paluajtshme” Monografi Tiranë, 2006 PPEGI. ISBN 978-99943-58-359
29. Av. Franco Pastore , “Nouve tipologie contrattuali” (corso di formazione per magistrato)
30. Gunter Wesener: Einflüsse und Geltung des römischgemeinen Rechts in den altösterreichischen Ländern in der Neuzeit (16. bis 18. Jahrhundert). Böhlau, Wien/ Köln 1989,
31. J. Michael Rainer: Das Römische Recht in Europa. Von Justinian zum BGB. Manz, Wien 2012,
32. Udo Wolter: Ius canonicum in iure civili. Böhlau, Köln 1975, (Forschungen zur neueren Privatrechtsgeschichte, 23 ) 31.H. Lange: Römisches Recht im Mittelalter. Band I: Die Glossatoren. Beck, München 1997,